

RAQAMLI IQTISODIYOTDA MOLIYA TIZIMIGA TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH YO'LLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11396743>

Meliboyeva Muqaddas Hikmatovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,

Moliya va moliyaviy texnologiyalar kafedrası o'qituvchisi

Masimdjanova Muqaddam Hikmatovna

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti,

Mediamenejment va mediamarketing kafedrası o'qituvchisi

Kalit so'zlar: moliya, moliyaviy texnologiyalar, moliya tizimi, tartibga soluvchi texnologiyalar, nazorat texnologiyalari, moliyaviy xizmatlar

Annotatsiya: Ushbu maqola raqamli iqtisodiyotning moliya va moliyaviy huquqqa ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida yangi texnologiyalar, bir tomondan, huquqiy tartibga solish predmetining kengayishiga olib keladi. Shuningdek, tartibga solish, moliyaviy nazorat va nazoratga yordam beradigan vosita ekanligi aniqlandi. Ishda moliyaviy texnologiyalarning turlari, birinchi navbatda tartibga soluvchi (RegTech) va nazorat qiluvchi (SupTech) ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, muallif "tartibga solish texnologiyalari" atamasi umuman muvaffaqiyatsiz degan xulosaga kelindi.

Moliya tizimi o'ta keng qamrovli va murakkab operatsiyalardan iborat soha hisoblanadi. Moliya tizimi turli bo'g'inlari o'rtasida hamda soha bilan byudjet tashkilotlari o'rtasida amalga oshiriladigan operatsiyalar ko'lami ham haddan tashqari katta. Ular ham ko'proq qo'l mehnati yordamida amalga oshiriladi. Blokcheyn tizimidan foydalanish moliyaviy axborotni tezlik bilan va xavfsiz ravishda almashtirish hamda saqlash imkonini yaratadigan texnologiya hisoblanadi. Masalan, blokcheyn usulida pul o'tkazmalari haqidagi yozuvlarni qayd etish va ularni ishonchli ravishda saqlash mumkin. Blokcheynda operatsiyaga chetdan

aralashish, hujjatlarni soxtalashtirish va buzish imkoni yo‘q bo‘ladi. Umuman, u hozir qog‘ozda saqlanayotgan barcha moliyaviy operatsiyalarni blokcheynda yozish va saqlash imkonini beradi. Tasavvur qiling, blokcheyn qay darajada katta iqtisodiy samara beradigan texnologiya hisoblanadi. Blokcheyn mutlaqo shaffof va operatsiyaga chetdan arashish imkoniyatini yo‘q qilishi tufayli korrupsiyaga yo‘l bermaydigan muhim vosita ham hisoblanadi.

Raqamli iqtisodiyot yangi texnika-texnologiyalarni ijtimoiy hayotga keng tatbiq etishni o‘zida aks ettiradi, bu yangi turdagi iqtisodiy munosabatlarning asosiy mahsuloti va harakatlantiruvchi kuchiga aylanadigan axborot almashinuvining tezlashishiga olib keladi. Yangi texnologiyalarni joriy etishga asoslangan iqtisodiyotni raqamlashtirish jarayoni bir necha o'n yillardan beri davom etmoqda. 20-asrning o'rtalaridan boshlab elektron kompyuterlar va ular bilan bog'liq texnologiyalar sezilarli evolyutsiyadan o'tdi, bu etuklik nuqtai nazaridan-insoniyat tarixini tezkor deb hisoblash mumkin. Shunday qilib, Intel kompaniyasining asoschilaridan biri bo'lgan G.Murning empirik kuzatuviga ko'ra, integral mikrosxemaningkristaliga joylashtirilgan tranzistorlar soni har 2 yilda ikki baravar ko'payadi (Mur qonuni) Ushbu jarayon, bir tomondan, kompyuter texnologiyalarining hisoblash quvvatining oshishiga, boshqa tomondan, uning faqat raqamli iqtisodiyotni shakllantirish yo'lining boshida. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning hozirgi bosqichining o'ziga xos xususiyati nafaqat mavjud texnologiyalarni joriy etish, balki yangi texnologiyalar (masalan, katta ma'lumotlar texnologiyalari (Big Data), neyrotexnika-nologiyalar, blockchain texnologiyalari, raqamlashtirish, robotlashtirish va boshqalar) imkoniyatlarini anglashdir. Shunday qilib, yaqin kelajakda raqamli texnologiyalardan foydalanish bilan bog'liq ijtimoiy munosabatlar yanada rivojlanib borishini taxmin qilish mumkin. miniatyuralanishiga olib keladi. Bunda oxir-oqibat raqamli texnologiyalar keng aholi uchun tatbiq etilishiga olib keladi.

Yangi turdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish vositasi sifatida va yangi texnologiyalarni joriy etish xavfini baholash va ularni huquqiy tartibga solishning samarali yondashuvlarini ishlab chiqish bilan bog'liq bashoratli funktsiyani

bajarishga mo'ljallangan yuridik fan uchun yangi, ko'pincha hal qilib bo'lmaydigan muammolarni keltirib chiqaradi. Moliyaviy xizmatlar -aktivlarni boshqarish va majburiyatlarni boshqarish kompaniyalari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar. Ular kerakli mablag'larni olishga yordam beradi, shuningdek, ular orqali iqtisodiy subyektlar samarali investitsiyaqilinganligiga ishonch hosil qilishadi (masalan, bank xizmati, sug'urta xizmati va investitsiya xizmatlaridir). Moliyaviy munosabatlar iqtisodiy munosabatlarning bir turi. Shu munosabat bilan iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatadigan raqamli texnologiyalar moliyaviy huquqqa ham ta'sir qiladi (raqamli texnologiyalar iqtisodiyot moliyaviy huquq). Iqtisodiyotni moliyaviy tartibga solish sharoitida moliyaviy huquq haqida gap ketganda, shuni ta'kidlash kerakki, yangi texnologiyalar, bir tomondan, huquqiy tartibga solish predmetining kengayishiga olib keladi (masalan, ko'rib chiqilayotgan soha elektron pul muomalasi jarayonida rivojlanayotgan ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishni boshladi), boshqa tomondan, tartibga solish, boshqarish, moliyaviy nazorat va nazoratni qo'llab - quvvatlovchi vositadir. Moliyaviy munosabatlar doirasida qo'llaniladigan texnologiyalar odatda moliyaviy texnologiyalar deb ataladi.

Hozirgi vaqtda moliyaviy texnologiyalar nafaqat moliyaviy xizmatlarni taqdim etishga hissa qo'shadigan tarqoq usul va vositalar sifatida, balki maxsus turdagi mahsulot -moliyaviy texnologiyalarni ishlab chiqaruvchi tashkilotlardan tashkil topgan iqtisodiyotning alohida tarmog'i sifatida qaraladi. Shunday qilib, Pptesilarni alohida texnologiyalar sifatida ham, iqtisodiyotning bir tarmog'i sifatida ham ko'rish mumkin.

Maqolada raqamli iqtisodiyotning moliyaviy huquqqa ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida yangi texnologiyalar, bir tomondan, huquqiy tartibga solish predmetining kengayishiga olib keladi, boshqa tomondan, tartibga solish, boshqarish, moliyaviy nazorat va nazoratga yordam beradigan vosita ekanligi aniqlandi. Ishda moliyaviy texnologiyalarning har xil turlari, birinchi navbatda tartibga soluvchi (RegTech) va nazorat qiluvchi (SupTech) ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, muallif "tartibga solish texnologiyalari" atamasi umuman muvaffaqiyatsiz degan xulosaga keladi. Bundan tashqari, shuni

aytish kerakki, tor ma'noda moliyaviy texnologiyalar - bu faqat moliya bozorlarida qo'llaniladigan vositalar va usullarning to'plami, keng ma'noda - moliyaviy tartibga solish, nazorat qilish va nazorat qilish bilan bog'liq barcha sohalarda qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Johnson, M. & Li, H. (2023). *Technological Integration in the Digital Finance Realm: A Comparative Analysis*. New York: Academic Press.
2. Turner, A., & Gupta, R. (2022). *Blockchain Solutions for Financial Markets in Digital Economies*. London: FinTech Publishing.
3. Saunders, B. (2022). *Artificial Intelligence in Digital Finance: Opportunities and Challenges*. Boston: Innovation Press.
4. Jumaniyazov I. T. *Evaluation criteria for the efficiency of sovereign funds. Global science and innovations 2019: Central Asia //International scientific conference.–Nur-Sultan (Kazakhstan). – 2019. – T. 340. – C. 226-229.*
5. Chang, E., & Patel, K. (2021). *Digital Transformation of Financial Services: Technological, Regulatory, and Strategic Perspectives*. Sydney: TechEconomy Publishers.
6. Enikeev A. A. et al. *XVII International Multidisciplinary Conference “Prospects and Key Tendencies of Science in Contemporary World”. Proceedings of the Conference (March, 2022). Bubok Publishing SL, Madrid, Spain. 2022. 100 p. – 2022.*
7. Karimova G. A. Qobulov XA *Banklarning raqamli xizmatlari turlari va ularning ommabopligini oshirish masalalari //Интернаука: электрон. научн. журн. – 2021. – Т. 45. – №. 190. – С. 76-77.*
8. Jia, X., Cui, Y., Patro, R., Venkatachalam, S., Kanday, R. & Turayevich, J. (2023). *Application of fractional-order nonlinear equations in coordinated control of multi-agent systems. Nonlinear Engineering, 12(1), 20220335. <https://doi.org/10.1515/nleng-2022-0335>*

9. *Shavkat Bayramovich Babaev, Aybek Nazarbaevich Abdullaev, Mirza Qilichbayevich Sabirov, & Inomjon To'raevich Jumaniyazov. (2024). SOME ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF BANKING INNOVATIONS IN THE COMMERCIAL BANKS OF UZBEKISTAN. Academia Repository, 5(03), 31–37.*

